

Eesti regionaalse majanduse stsenaariumid: **IDA-VIRUMAA AASTAL 2035**

Milleks stsenaariumid?

Majandus muutub. Tehnoloogiad vahetuvad üha kiiremini ning inimeste eelistused ja hoiakud teisenevad. Muutusprotsesse tundes ja nende kasutuselevõttu ehk ka eest vedades saab paremal juhul nende kulgu suunata või vähemalt mõju ette aimates halvimat vältida. Aga mis on oluline? Kuhu suunas liikuda ja kas pole ohtu eksida?

Muutuste hindamisel on abiks stsenaariumid kui võimalike tulevikumaailmade kirjeldused, tänu millele saab läbi mängida erinevate valikute mõju ning hinnata rakendatavate poliitikate sobivust ja töökindlust. Stsenaariumid valmistavad otsustajaid – aga ka ettevõtjaid ja elanikkonda – muutusteks ette, avarda-

vad nende maailmapilti ning loovad seoseid esmapilgul väheoluliste protsesside vahel.

Stsenaariumimeetodit rakendas esimest korda 1950. aastate alguses USA mõttekoda RAND, pärast seda võtsid selle kasutusele juba paljud ettevõtted ja valitsused. Stsenaariumid on üksteisest selgelt eristuvad, sisemise loogika ja põhjendusega tulevikulood. Erinevalt prognoosist ei ole need seniste arengute tulevikupiken-dused. Hea stsenaariumi mõõdupuu ei ole selle täpsus, vaid selle usutavus, see tähendab loo jutustamine praegusest olukorrast tulevikuolukorrani jõudmiseni, sise-mine kooskõla ja kasulikkus otsuste tegemisel.

Stsenaariumite tekkeloogika

Tuleviku kirjeldamiseks on stsenaariumite ekspert-grupp valinud kaks võtmetegurit. Esimene tegur on säästliku majandusmudeli poole liikumise kiirus. Majandus sõltub üha enam kliimamuutusega kohanemisest. Kas majanduskasvule suunatud väärtused püsivad või saavad valdavaks keskkonda esmaseks pidavad hoiakud? Kas majandus muutub keskkonnasäästlikumaks järk-järgult karmistuvate reeglite ja nõuete surve võrdlemisi aeglasel tempos või toimub uue põlvkonna eeskujul väärtushoiakute muutus kiiresti? Roheliste parteide populaarsus Lääne-Euroopas kasvab. Noored, nagu Greta Thunberg, väljendavad oma vaateid üha enam tegudega: tarbitakse teadlikult ökotooteid ja -teenuseid, eelistatakse taimetoitu, mini-meeritakse jäätmeid ning kasutatakse ühistransporti.

Teine muutuste võtmetegur on uus tehnoloogia: tööstuse digitaliseerimise lahendused, hajusenergeetika jt. Kas see muudab tegevusmahu vähem oluliseks ja teeb väiketootmise taas majanduslikult mõttekaks?

” Kliimamuutused kujutavad endast kõigi aegade kõige suuremat ja ulatuslikumat turutõrget.

Sir Nicholas Stern

Endine Maailmapanga peaökonomist, 2006

Tehnoloogia muutub sageli kiiresti ja ettearvatult, näiteks nutitelefoni laialdase kasutuselevõtmise kulus vaid mõni aasta. Kliimamuutuste taltsutamiseks suunatud keskkonnapoliitika sunnib süsinikupõhist ener-

geetikat vähendama ja arendama uusi tehnoloogiaid. Samas ei mahu roheenergeetika suurlinna: energia-tootmine muutub ilmselt märksa hajutatumaks ning hakkab mõjutama tootmise ja elanike paiknemist.

Elukohtade lähedamat valikut soosib kõikjale ulatuv digi- ja võrgutehnoloogia: laienev osaja- ja virtuaal-töö ning iseendale tööandjaks olemine võimaldavad tegutseda sobival ajal ja kohas ning eelistatud keskonnas. Ihalus parema: ilusama, rahulikuma ja loodusega kooskõlas oleva, aga ka odavama elamise järele hakkab tagant tõukama Euroopas ja USAs juba 1980ndatel toimunud ning viimasel kümnendil taas hoogustunud vastulinnastumist, mille tagajärjel kolivad tööturulult taandujad ja osalise koormusega vabakutselised suurlinnadest välja. Kliimamuutuse ja arengumaade poliitilise ebastabiilsuse eest Euroopasse pressiv immigratsioon soodustab samuti suurlinnadest väljakolimist.

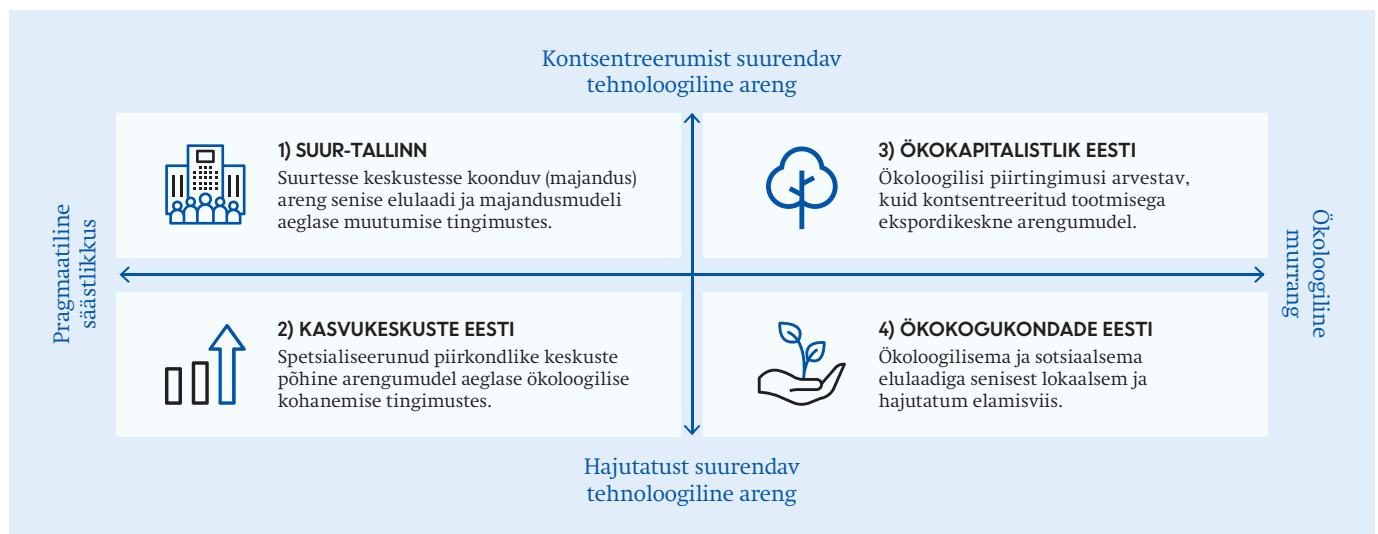
” Me kaldume ülehindama tehnoloogia mõju lühikeses perspektiivis ja alahindama selle mõju pikas perspektiivis.

Roy Amara

Ameerika Ühendriikide teadlane ja futuroloog

Stsenaariumid – Eesti aastal 2035

Kahe võtmeteguri äärmuste põhjal joonistus välja neli stsenaariumi.

Mida tähendab „Suur-Tallinna“ stsenaarium Ida-Virumaale?

„Suur-Tallinn“ on neoliberaalne jätkustsenaarium, mis panustab globaalse ja ELi raha sissevoolule, naudib idufirmade teket ning rakendab kiirendatud tempos uusi tehnoloogiaid, mis on jätkuvalt kallid ja erioskusi nõudvad ning mis võetakse seetõttu esmalt kasutusele suurlinnades. Tehnoloogia- ja teadusmajandus koondub Harjumaale ja veidi ka Tartusse.

Tarbimispidu jätkub: elu on hea, mugavusteenused ja meelelahutus läheb hästi kaubaks, aga raha piirkonnast välja ei jõua ning väljaspool Harjumaad jätkub Eesti rahvuspargistumine. Maapiirkonnad tühjenevad elanikest, muutudes maardlateks ja suvilapiirkondadeks, kus on lihtsam töö ning kus saavad hakkama vaid ettevõtjad/ettevõtlikud. Harjukate rahul-

olu rikuvad aga üha kõrgemad kinnisvarahinnad, ummikud ja kasvav immigratsioon. Läheb kitsaks.

Ida-Virumaal selle stsenaariumi järgi elu väga ilus ei ole. Ehkki ka siin tuleb puhkemajandust juurde, jätkub tööstuse ja energeetika taandumine, nagu ka elanike väljaränne. Ida-Virumaa vananeb maakondadest kõige kiiremini. Kaevandustasudest ja tööjõumaksudest ilma jäänud vaesunud omavalitsused püüavad kooli- ja lasteaiahooneid ümber sättida va-

nadekodudeks. Et haiglatesse ja hooldusasutustesse kohapealt töötajaid leida ei ole, siis on tagajärjeks Eesti riigi ponnistustest hoolimata taasvenestuv ter- vishoiu- ja hooldussüsteem. Piirkonnast lahkuvad viimasedki haritud Eesti pered ja riigigümnaasiumid muudetakse jälle kakskeelseks. Vältimaks rahutusi ja hoidmaks häid suhteid Venemaaga, antakse piirkon- nale eristaatus, millega keelenõudeid lödvendatakse.

Mida tähendab „Kasvukeskuste Eesti“ stsenaarium Ida-Virumaale?

„Kasvukeskuste Eesti“ aluseks on väikeettevõtetele uue võimaluse andev tehnoloogiline areng koos ülemaailmse ressursi- ja ennekõike energianappuse- ga. Stsenaariumi üheks eelduseks on väikeettevõtlust soosiva pärituule võimendamine ELi ja riiklike poliiti- kate abil, seda nii vastavate tehnoloogiliste lahenduste soosimise kui ka teadmustaristu üleriigiliselt kättesaa- davaks muutmise kaudu, mis loob võimalused ette- võtete toodete ja teenuste innovatsiooniks ning lisand- väärtuse kasvatamiseks. Suurlinnades üle maailma muutub elamine üha kallimaks. Loodusvarade poolest rikkas Eestis saavad inimesed lõpuks aru, et ilma uute farmide, tehaste ja kaevandusteta on heaolu kasvuks vähe võimalusi. Lisanduvad investeeringud kasvatavad oluliselt töötleva tööstuse toodangu lisandväärtust ja pakuvad ääremaakondades elavatele inimestele uusi töökohti. Eestis on tosinkond korralike teenuste, kas- vava hõive ja hea elukeskkonnaga keskust.

Ida-Virumaa saab selles stsenaariumis kasutada ära tugevat tööstustraditsiooni ja kogunenud teadmust. Kõige kuumemaks teemaks on saanud mudakivi, mil- lest toodetakse uusi akumetallesse ja uue generatsiooni peamiselt Aasiasse rajatavate minituumajaamade kü- tusevardaid. Vaikselt kaevandatakse ja töödeldakse ka fosforiiti ning Aseri kanti on tulnud juurde ridamisi uusi keraamikatehaseid. Põlevkivikaevandusvetest villitakse kohalikku Sanpellegrinoga peaaegu identse koostisega mineraalvett. Tuhast toodetakse ehitus- plokke, savist aga telliseid. Põlevkivi ahju enam ei aeta ning põlevkivikeemiatoodang on märksa peenem kui varem ja vastab veel järk-järgult kasvavatele keskkon- nanormidele. Narva-Jõesuu rand on hotelle ja villasid täis ehitatud – Põhjala Riviera kaubamärk on tööle saadud.

Mida tähendab „Ökokapitalistliku Eesti“ stsenaarium Ida-Virumaale?

„Ökokapitalistlik Eesti“ sünnib jätkuvalt tsentraalse juhtimise ja kasvavalt üleeuroopaliste keskkonnareeg- lite ruumipimedal rakendamisel. Formaaljuriidiliselt on Eesti üha ökoloogilisem: keskkonnasääst tähtsus- tub, kuid kuna uued tootmistehnoloogiad ja säästu- lahendused on kulukad, siis rakendatakse neid vaid suure tegevusmahu korral üksnes suuremates linnades või loodusressursside vahetus läheduses. Elu juhivad Brüsseli normide kõrval globaalsete suurvõimudega seotud välisettevõtted, kelle esmane huvi on Eesti loo- dusressursid – viljakas maa, magevesi, puit, turvas, fosforiit ja teised maavarad – oma kontrolli alla saada. Maapiirkonnad kahanevad ning ainuke kasvav keskus on Tallinn.

Ida-Virumaal on tööstus harjumuspärane ja elanikud uutele tehastele vähem vastu kui mujal: kerkib juurde mitu kummi-, tuha- ja prügitöötlemistehast. Narva elektrijaamades põletatakse statistikakaubanduse skeemide alusel suurtes kogustes kohalikku ja Vene- maa puitu. Et Euroopal läheb vaja energiat, väetisi ja akutooret, siis alustatakse forsseeritult fosforiidi ja mudakivi kaevandamist ja töötlemist. Ehkki Euroopa keskkonnanormid on karmimad kui eales enne, on majandustegevus nendega kooskõlas ja investeering- ud voolavad sisse. Rahvaarv kasvab taas suuresti ida- naabrite ja ka Aasia taustaga oskustöölise arvelt.

Mida tähendab „Ökokogukondade Eesti” stsenaarium Ida-Virumaale?

„Ökokogukondade Eesti“ teostub juhul, kui maailmas saavad valdavaks keskkonnaväärtused, mis suunavad ka majandusotsuseid: vähendatakse globaalset inimeste ja kaupade liikuvust, arendatakse mikroenergeetikat ja -tootmist ning levitatakse säästlikku kohalikku liikuvust ja tootmist võimaldavaid tehnoloogiad. Väliskaubandus on keskkonnatasude tõttu oluliselt vähenenud, majandus on kohalik ning levivad jagamismajanduse ja koostegemise mudelid. Ökoloogilisus ja kohapõhisus saavad normiks, mistõttu kandub ühiskonna juhtimine asustuse hierarhiat pidi allapoole ja teoks saab 21. sajandi külaühiskonna mudel, kus põhitasand on küll kohalik, kuid kus teadmus levib ja võrgustamine toimub globaalselt. Eestis on paarsada kohalikku teeninduskeskust.

Ida-Virumaa kogukondlik spetsiifika on suured datšade alad. Kui korteriühistutes on tihti üksteisele närvidele käimisest palju konflikte, siis külaladsetel suvilaaladel toimib kogukondlik kokkuhoidmine ja leiab päris head koostööd ja häid eestvedamise kaasi, seda nii aedlinnades kui ka mere-, järve- ja jõekallastel kalanduses. Tegelikult on Ida-Virumaal juba ajalooliselt ka palju rahvuspõhiseid linnaseltse, mille

vananevad liikmed leiavad endale ühistegevusi suvilaaladel ning värbavad siis juurde Peterburist ja Tallinnast lisanduvat pensioneeruvat seltskonda.

Suurlinnad on üha enam out ja uus siht on kolida isevarustavatesse kogukondlikesse kooslustesse. Omaette kommuunideks kujunevad vanadekodud, mille juurde kujundatakse aiandid ja väiketootmised. Seda lisaks elektri jaamade ja tuulikuparkide juurde rajatud kasvuhoone- ja kalakasvatustekompleksidele. Lennukikütuse maksustamine lõpetab Peterburi odava köögiviljaga varustamise Hollandist. Ida-Viru tööstusparkide ühendus tabab selle võimaluse ära ja saab Euroopast suured katmikalade ja kalakasvatuste investeeringud. Igal ööl stardib Peterburi poole köögiviljaekspress, mis varustab 100% elektritransporti kasutava logistilise skeemiga Peterburi turge ja supermarketid Auvere ja Peipsi köögivilja ja värske kalaga.

Ida-Virumaa linnade ja datšade võrgustikust saab omamoodi Euroopa näidisala, kus nõukaaegsest kasinusest ja hädavajadusest tekkinud bartermajandusest saab uue ökoajastu linlik-maalise eluviisi standard.

Kokkuvõte

Ida-Virumaa on “klassikaline” taanduv tööstuspiirkond, milliseid leiab Euroopast kümneid: iseloomulikud on keskkonnaprobleemid, vanadest tavadest lähtuvad ja uuendustele vastu seisvad sotsiaalsed ja haldusstruktuurid, mistõttu kapital sealt põgeneb. Ise need piirkonnad enamasti kahanemisest välja ei tule ja seetõttu sekkuvad riigid, rakendades restruktureerimiseks arendusprogramme. Ka Eesti riik on siia panustanud, ehkki seni veel mitte just kõige süsteemsemal moel.

Ida-Virumaa loomulikuks arengueeliseks on arvestatav tööstustöötajate olemasolu ja saadavus, asend kahe suure linnaregiooni vahel, raudtee ja sadam, kinnisvara odavus ja vabad energiavõimsused. Kitsaskohaks on vähe raha, kehvapoolne maine, suurettevõtete juhtimine väljastpoolt, madal ettevõtlikkus ja kaugus lennujaamadest.

Selge, et üleöö ei saa kogu tööstust restruktureerida ja tark on uusi projekte finantseerida õlinõudluse jätkudes selle kasumi arvelt, ent 20–30 aasta pärast annavad siin tööd hoopis teised harud. Millised täpsemalt, on juba koos kohapealsete eestvedajatega tehtud valikute küsimus.